

ЯК АДГУКНЕЦЦА ПЕРШАЕ СЛОВА

ПРАБЛЕМА РАЗВІЦЦА ВЫРАЗНАГА І ВОБРАЗНАГА МАЎЛЕННЯ ДЗЯЦЕЙ У ТЭОРЫ І ПРАКТЫЦЫ ДАШКОЛЬНАГА ВЫХАВАННЯ

ПРАБЛЕМА развіцця выразнасці і вобразнасці маўлення ў дзіцяці з даўніх часоў разглядаецца як адна з асноўных задач выхавання яго маўленчай культуры. Спосабы навучання дзяцей сапраўднаму мастацтву маўлення, дзе значнае месца адводзіцца развіццю рыторыкі, якая з улікам узросту дзіцяці (ад трох да шасці гадоў) складалася з натуральных жэстаў, а таксама пераймання тых тропі і фігур, якія дзеці чулі ў тым моўным асяроддзі, што іх акружала, адным з першых распрацаваў Я.А. Каменскі. Ён лічыў неабходным развіваць голас дзіцяці, выходзячы выразнасць яго маўлення. Таму раіў знаёміць дзяцей з паэзіяй, завучваць як мага больш невялікіх рытмічных вершаў.

Значную ролю развіццю выразнасці маўлення адводзіў Ж.-Ж. Русо. Ён сцвярджаў, што чалавек увогуле валодае маўленнем (голосам) трох відаў: голасам, які гаворыць, або членараздзельным; б) голасам, які спявае, або меладыйным; в) голасам патэтычным ці выразным, які служыць мовай і адухаўляе спевы і слова. На яго думку, дасканаласць і мілагучнасць маўлення дасягаецца менавіта спалучэннем гэтых галасоў. Аднак дзеці, хоць і валодаюць трыма галасамі, не ўмеюць аб'ядноўваць іх як дарослыя. Адсюль іх маўленне часта пазбаўлена выразнасці — яны крычаць, а не гавораць з пэўнай выразнасцю.

Першым з беларускіх асветнікаў вялікае значэнне мастацтву красамоўства надаваў Ф. Скарына. Ён тлумачыў красамоўнасць як умненне прыгожа гаварыць і чытаць. Адзначаў сувязь рыторыкі з граматыкай і логікай.

Вялікія выхаваўча-навучальныя мажлівасці ў мастацтве жывога вуснага слова бачыў і С. Полацкі. На аснове мастацкага слова ён імкнуўся развіваць творчасць сваіх навучэнцаў. У праграму навучання былі ўключаны пытанні, якія прадугледжвалі чытанне па памяці, выкарыстанне рытарычных выразаў, што былі напоўнены адпаведнымі інтанацыямі і суправаджаліся драматызацыяй.

Аб значнасці навучання мастацтву маўлення сведчаць праграмы брацкіх школ, што былі створаны ў Беларусі ў XVIII ст. Асноўная думка, якая праходзіла праз увесь працэс навучання, падкрэслівала, што выхаванне культурнага чалавека бачыцца немагчымым без навучання мастацтву красамоўства.

У культурна-гістарычным аспекце разглядаў навучанне дзяцей мастацтву маўлення К.Дз. Ушынскі. Ён вызначаў культуру мовы як важны элемент агульнанацыянальнай культуры. Пры гэтым асноўную задачу педагога бачыў у тым, каб навучыць дзіця карыстацца скарбамі роднага слова, папаўняць слоўны запас у адпаведнасці з патрабаваннямі роднай мовы.

Вядомыя дзеячы дашкольнага выхавання Л.І. Ціхеева, Я.А. Флёрына, А.П. Усава бачылі адну з мэт выхавання ва ўсведамленні дзецьмі дашкольнага ўзросту агульнай моўнай сістэмы і практычным яе ўжыванні ў авалоданні культурай маўлення. Развіццё асобы дзіцяці дашкольнага ўзросту непасрэдна звязвалася імі з прывіццём павагі і любві да роднай мовы, з фарміраваннем «моўнага пачуцця».

Адным з падыходаў да праблемы развіцця выразнасці маўлення дашкольнікаў з'яўляецца разгляданне яе ў кантэксце развіцця яго звязанасці (А.М. Лявушына, А.А. Пяньёўская).

Задачу развіцця звязнага дзіцячага маўлення, яго выразнасці А.М. Лявушына бачыла ў тым, каб раскрыць пазітыўныя моўныя бакі, вызначыць для сябе ўсё багацце яго патэнцыяльных магчы-

масцей, каб з апорай на іх развіваць тое, што ўжо маецца. Гэта як прагрэсіўныя тэндэнцыі яго развіцця, так і забеспячэнне планамернага руху наперад у цеснай і непарыўнай сувязі з развіццём асобы дзіцяці цалкам.

На сучасным этапе даследаванні праблемы развіцця выразнасці маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту вядуцца ў функцыянальным накірунку. Выразнасць і вобразнасць яго разглядаюцца непасрэдна ў сувязі са звязнасцю. Авалодванне дашкольнікамі гэтымі мастацкімі камунікатыўнымі якасцямі маўленчай культуры сведчыць не толькі аб высокай ступені маўленчых навыкаў, але і аб глыбіні засваення эстэтычнай функцыі роднай мовы. Выразнасць і вобразнасць становяцца індикатарам маўленчага развіцця дзіцяці, выяўляюць не толькі ступень, але і асаблівасці яго маўленчай культуры. У якасці асноўнага сродку развіцця ў дзяцей мастацкіх камунікатыўных якасцей даследчыкі вызначаюць творы мастацкай літаратуры і фальклору, выяўленчага мастацтва.

У аснову правядзення гэтых даследаванняў (Р.П. Боша, Н.В. Гаўрыш, А.В. Савушкіна) пакладзена ідэя Ф.А. Сахіна аб фарміраванні ў дашкольнікаў моўных абагульненняў і элементарнага асэнсавання з'яў мовы і маўлення, што спрыяе не толькі ўзнікненню ў іх цікавасці да роднага слова, але і забяспечвае праяўленне творчага характару маўлення, тэндэнцыі да яго самаразвіцця.

Адзначаючы разнастайнасць шляхоў фарміравання вобразнасці маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту, Р.П. Боша, Н.В. Гаўрыш пацвярджаюць неабходнасць сістэматычнага кіравання педагогам успрымання і ўзнаўлення лепшых узораў мастацкай літаратуры і фальклору, фарміравання здольнасці да адчування мастацкага вобразу, музычнасці і рытмічнасці паэтычнага радка, развіцця ў дзяцей мастацкай творчасці.

Такім чынам, даследаванні апошніх гадоў падкрэсліваюць, што значнасць дашкольнікаў з твораў дзіцячай літаратуры і фальклору спрыяе развіццю ў іх навыкаў эмацыянальнага і асэнсаванага ўспрымання сродкаў мастацкай выразнасці і на гэтай аснове фарміраванню ў іх выразнага і вобразнага звязнага маўлення.